

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-р Евгения Коцева-Владиминова,
рецензент на дисертационния труд на Правда Илиева Илиева
на тема „Криминалистически методи за идентификация на човек“
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
в професионално направление 3.6. Право (Криминалистика)**

Правда Илиева Илиева, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Правни науки“, Юридически факултет, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, е магистър по специалността Противодействие на престъпността и опазване на обществения ред с професионална квалификация Съдебни криминалистически експертизи.

Била е учител по български език и история (1990-2016 г.), преподавател по български език и литература към Образователен център по чуждоезиково обучение към Министерство на образованието на Република Кипър – гр. Лимасол, понастоящем преводач в Р Кипър –в Полицията.

Представеният труд е резултат от проведено от докторанта изследване с високи научни качества, Това, както и направените научни изводи и предложения го превръщат в научно съчинение, което съдържа научно приложими резултати и се явява принос в правната наука и по-конкретно в криминалистиката предвид факта, че в съвременната полицейска и следствена практика криминалистическите методи за идентификацията на човек са твърде често приложими при разследване на престъпленията.

Представената дисертация в обем 416 страници се състои от увод, шест глави и заключение, списък на използваната литература и приложение.

Разработената тема „Криминалистически методи за идентификация на човек“ е особено актуална в българската правна литература и по-конкретно в областта на криминалистиката, а проблемите, които се поставят, са твърде многобройни и значими, поради което научното изследване е значимо както за теорията, така и за практиката. Особената му полезност се изразява в обстоятелството, че отговаря на назрели потребности на практиката в приложно естество и в същото време е ориентирано и към бъдещето, като са дадени конкретни конструктивни предложения.

Дисертационният труд следва класическата структура като се откриват няколко направления, определящи неговата теоретична и практическа значимост.

В увода е обоснована актуалността на изследването, очертани са неговите цели и научноизследователски задачи, методите за идентификацията на човека – историческия метод, сравнителния метод, методите на статистическото и емпиричното проучване и др.

Първа глава – „Методология на криминалистическата идентификация на човек“ - човекът като обект на криминалистическата идентификация е посветена на учението за възникването и развитието на теорията за идентификацията на човек в исторически план. В тази връзка е разгледан антропологичният метод за идентификация на престъпниците, създаден от Алфонс Бертийон, методът за изследване на пръстови отпечатащи (дактилоскопният метод, свързан с научните изследвания на Франсис Галтон), разработените в последните години нови биометрични технологии за идентификация на човек в криминалистиката, ДНК анализа при наличието на сравнителни биологични образци – метод, който превишава точността на дактилоскопната идентификация.

Предвид вида на следите се определят съответните форми на идентификация: дактилоскопна, трасологична; балистична; почеркова, автороведческа; одорологична; фоноскопна; хабитоскопна и генна.

В параграф втори „идентификация на човек като познавателен процес“ се разглежда същността на идентификацията като подзнавателен процес в исторически план, анализирани са редица становища (С. М. Потапов, Н. В. Терзиев, С. П. Митричев, А. И. Винберг, Й. Кунчев), разглежда се въпросът, свързан с обема на идентификацията, изброяват се обектите в процеса на отъждествяването, като се подчертава вече и използването на сравнителни образци. Тяхната същност, предназначение и видове се разглеждат по-подробно в параграф трети – „Осигуряване на сравнителни образци“.

Докторантът, разглеждайки определенията на руски и наши автори относно сравнителните образци, основателно приема като най-точно становището на Й. Кунчев в това отношение.

Разгледано е делението на сравнителните образци в зависимост от тяхното качество (свободни, условно свободни и експериментални), тяхната характеристика. Обърнато е внимание на процесуалната регламентираност за изземването на сравнителни образци в НПК чл. 146, ал. 1-2 и липсата на такива в ГПК, приложението на принудителна мярка при вземането на сравнителни образци в случай на отказ от обвиняемия и заподозрения, предвид промените в НПК, в чл. 146, ал. 3 регламентирането

на принудително изземване на сравнителни образци на лицата с разрешение на съответния първоинстанционен съд.

В параграф четири – „Система на методите за идентификационно сравнително изследване“ се посочват методите, които криминалистиката използва за обезпечаване на научно обосновано решение на въпроса за тъждеството на материалните обекти по тяхното отражение и практически задачи (общонаучни, криминалистични, методи на други науки).

Основателно е обърнато внимание на диалектическия метод и по-конкретно на логично рационалните (анализа, синтеза, индукцията, дедукцията, аналогията и др.), сравнението като основен метод в идентификацията (съпоставяне, съвместяване, налагане и др.) метода на съпоставянето, на съвместяването, на налагането, на измерването, дигиталното сравнение и пр., на криминалистическите методи (напр. методът на класификация на папиларните изображения), както и на методите на други науки (физически, химически, биологически и др.), които се използват в криминалистиката.

Основателно тези методи се разглеждат обстойно предвид тяхната доминираща и спомагателна роля в отделните стадии на идентификационното изследване, още повече като се вземат предвид и изискванията за обективност, всеостранност и пълнота.

В пети параграф – „Етапи на идентификационното изследване“, се разглеждат стадията, през които преминава идентификацията – предварително изследване, разделно изследване, сравнително изследване и оценка на резултатите от идентификационното изследване.

Втора глава – „Идентификация на човек чрез следи от ръце“.

Проучена е 140-годишната история на изучаване строежа на папиларните линии – на пръстите и дланите на ръцете, направление в криминалистическата техника, известно като „дактилоскопия“.

В параграф първи – „Исторически преглед на дактилоскопната идентификация“ се проследява дългогодишната история на възникване на дактилоскопията още от древни времена (Асирия, Вавилон, Китай, Япония, Индия и др.).

Докторантът много прецизно разглежда ролята на различни изследователи в тази област, като напр. английския изследовател д-р Грю – 17 век, професора по анатомия Малпиги – 17 век, Майер – 18 век, Локар, Галтон, Бергийон – 19 век, Фолдс – 20 век, Галтон – 20 век, Едуард Хенри – 20 век, Лебедев – 20 век и др.

Извършен е преглед и на развитието на дактилоскопията в България, от което е видно, че са възприети принципите на руската криминалистика, а от 1998 г. се внедрява и националната автоматизирана дактилоскопна

система AFIS, с което значително се повишава ефективността на дактилоскопната идентификация.

В параграф втори – „Индивидуални свойства на пръстите и дланта на човека“, се разглеждат основните свойства на папиларните линии (индивидуалност, устойчивост, възстановимост и др.), класификацията на папиларните изображения, общите и индивидуални признаци на следите от ръце и пр. Представена е и законовата регламентация за вземане на пръстови отпечатьци от обвиняеми и заподозрени за извършване на дактилоскопна идентификационна експертиза (чл. 146 НПК, чл. 68, чл. 71 от ЗМВР).

В параграф три – „Обект, предмет и методи на дактилоскопната експертиза. Етапи на дактилоскопното идентификационно изследване“ са разгледани въпроси, свързани с обекта на дактилоскопната експертиза – следи от ръце (отпечатьци и фотоснимки), иззети от местопроизшествието или проявени в лабораторни условия, и сравнителни образци – отпечатьци от пръсти и длани, иззети от извършители на престъпления или заподозрени лица, електронно копие в база данни на AFIS и пр.

Основната задача - установяване на лицето, оставило следи от пръсти и длани по дадена повърхност, въпросите с идентификационен характер, които могат да бъдат поставени. Изтъкната е ролята на машинния способ (от 1999 г.) за изследване на следи от пръстите на ръцете и дланите, което практически ускорява идентификационния процес при установяване на извършителя на престъплението.

В параграф четвърти – „Автоматизирани идентификационни системи“ е представена характеристиката на тази система за дактилоскопна идентификация на лицата, извършили престъпления от общ характер с цел установяване на самоличността. Очертани са нейните две подсистеми: а/ криминална (AFIS – Cr) за нуждите на криминалните служби и б/ за идентификация на лица в онлайн режим (AFIS – Zi), изградена за потребителите на Главна дирекция гранична полиция. Изтъкнато е значението на третата подсистема, която се изгражда – ЕВРОДАК (автоматизирана дактилоскопна идентификационна система) с централизирана за страните-членки на ЕС база данни за лица, търсеци международна закрила, незаконно пресекли държавната граница, и лица, незаконно пребиваващи в страната.

В параграф пет – „Пороскопна и еджеоскопна идентификация“ е разгледан въпросът, свързан с възникване на пороскопията в исторически аспект. Обстойно са проучени източниците на това изследване като Марчело Малпиги – 1686 г., Фолдс – 1880 г., Хейндел – 1929 г., френския криминалист д-р Е. Локур – 1912 г., разработил методиката на

пороскопското изследване, руските криминалисти Любински, Трегубов и др.

Приложението на високоразвитите технологии днес за събиране (изземване) на дактилоскопни отпечатьци прави възможно в много случаи да се появяват и порите, което позволява провеждането на пороскопско изследване.

При проведеното емпирично изследване докторантът установява, че преобладаващият брой пори в 1 см от папиларната линия е 5 или 8% от изследваните пръстови отпечатьци, което е безспорен принос в представения труд.

Обърнато е внимание и на еджеоскопната идентификация.

Трета глава – Идентификация на човек чрез следи от крака, зъби, устни и други части от човешкото тяло“. Обстойно са разгледани обектът, въпросите, които се поставят пред вещото лице, методите за откриване, способите за фиксиране на следите, изземване, както и етапите на провеждане на идентификационното изследване.

Описани са начините за осигуряване на сравнителни образци, от качеството на които в голяма степен зависи резултата от извършеното идентификационно изследване – установяване или липса на тъждества.

Подробно е разгледана характеристиката на следите от крак (първи параграф), идентификация на човек чрез следи от зъби (проучени са много подборно методиките за криминалистическо изследване на руските криминалисти Миронов, Грановски, Майлис, Дудин, Белкин и др. в тази насока), идентификацията на човек чрез следи от нокти (разгледани са две вещи експертизи на нокти – трасологична експертиза на следи от човешки нокти и трасологична експертиза на фрагменти от човешки нокти с цел установяване на тяхната принадлежност към едно цяло), методите за идентификация на човек чрез следи от нокти. В параграф четири – „Други форми за идентификация на човек чрез хомоскопни следи – отпечатьци“ е обърнато внимание на следите от устни, уши, чело, бузи и брадичка. В тази връзка изводът на докторанта е, че рядко се използват като доказателство, но независимо от това е представена обстойна характеристика на всеки вид следа поотделно. Подробно се разглежда съставът и функциите на кожата на главата на човек, върху която липсват папиларни линии на повърхността, но е доказано, че тези следи са от същата значимост, както и следите от ръка.

Четвърта глава – „Идентификация на човек чрез одорологични следи“.

В първи параграф – „Кратък исторически преглед на одорологичната идентификация“ се изяснява термина одорология, като отрасъл от

криминалистическата техника, информацията, която носят одорологичните следи с цел установяване на престъпниците, като се отделя особено внимание на историята, свързана с използването на одорологичните следи с цел идентификация (Ханс Грос, А. Винберг, В. Безруков, М. Мойров, Р. С. Белкин, Й. Кунчев и др.). Очертана е ролята на кучето като биодетектор, което се използва предимно при провеждането на оглед на местопроизшествие главно с издирвателна цел, а също така и в лабораторни условия. В този аспект одорологичната идентификация се разглежда като вид експертно изследване, осъществено въз основа на индивидуалността на човешката миризма и възможността да се идентифицира от специално обучено куче – биодетектор.

В параграф втори – „Обект и предмет на одорологичната експертиза“ са разгледани видовете следи – миризми, обекта на одорологичната идентификация, както и факторите, които оказват влияние на съхранението на одорологичните следи при тяхното откриване и изземване при провеждане на някои следствени действия.

Параграф трети – е посветен на „Методика на одорологичната идентификация“.

Характеристиката на този въпрос е подкрепена от резултатите на проведена анкета в България, от която е видно, че 40% от участниците не са запознати с методиката на извършване на този вид идентификационна експертиза, но 36% сочат, че в Русия се извършва най-добрата дейност в тази насока.

Посочени са въпроси, които могат да се изяснят чрез идентификационно изследване на одорологични следи, както и установяването на редица обстоятелства, като напр. откриване на участниците в престъплението – определяне мястото на пребиваването, определяне от какви ароматни вещества е оставена одорологичната следа и др.

В този параграф са посочени и етапите, през които преминава одорологичната експертиза, както и правилата, които трябва да се спазват при нейното провеждане, за да се гарантира изискването за обективност. Посочени са и някои разлики в изискванията между България, САЩ и Аржентина.

В параграф четири – „Осигуряване на сравнителни образци“ е описана технологията на изземване на експериментални сравнителни образци в България, Русия, САЩ и други страни.

В параграф пет – „Въпросът за доказателственото значение на резултатите от одорологичната идентификация“ се представят възникнали проблеми и дискусии по повод използването в доказателствения процес на

результатите от проведени одорологични изследвания. (Така напр. В. Шиканов, Н. Тарнаев, М. Строгович, А. Протопопов отричат достоверността на идентифицирането на човек по одорологични следи, но за разлика от тях Р. С. Белкин предлага съчетание в идентификационното изследване на биологичното откриване (от обучено служебно куче) и приложение на инструментални методи.

Според нас предвид изказаните мнения докторантът съвсем основателно изтъква, че следва да последваме примера на Русия, Унгария и Германия, където резултатите от одорологичното изследване имат доказателствена стойност.

Определено може да се приеме, че начинът, по който е представен въпросът за идентификацията на човек чрез одорологични следи в настоящия труд е принос в тази област на криминалистиката у нас.

Петата глава – „Идентификация на човек чрез почерк и писмена реч“.

В първи параграф – „Кратък исторически преглед на графичната идентификация“ е проследено исторически възникване и развитие на писмото и писмените документи, необходимостта от извършване на графична експертиза. Разгледани са четирите направления в развитието на съдебно почерковите експертизи:

калиграфското направление (извършва се от хора, умеещи да пишат красиво;

белегеописателното направление, което се базира на „словесния портрет“;

графологично направление.

В труда основателно се отбелязва, че редица трудове, посветени на графологията не разполагат с научна база, освен когато за първи път Е. Буринский определя графологията като отделна научна област на знанието. Разработва съдебно-почерковата експертиза. В тази връзка докторантът прави и едно много съществено разграничение между понятието графична експертиза и съдебно-почерковата, подчертавайки, че предмет на изследване на графологията е да изучава отразените в ръкописния текст личностни характеристики на изпълнителя, като се използват знания от областта на психологията, а при съдебно-почерковата целта е да се установи личността на пишещия по почерка.

Втори параграф – „Почерк – понятие. Свойства на почерка“ съдържа първоначално различни становища за определението на почерка (С. М. Потапов, А. А. Винберг и М. В. Шванкова, Кошмаков, Ив. Вакарелски и др.).

Предвид тези определения докторантът дава свое определение за почерка, което безспорно може да се окаже като принос в тази област.

В трети параграф – „Съдебно-почеркова експертиза – назначаване, обект, предмет и методи на извършване“ се конкретизират обекта на почерковата експертиза на лице, предмета (факти и обстоятелства от обективната действителност, които подлежат на установяване с помощта на специални знания), въпросите, които се поставят при извършването на съдебно-почерковата експертиза, общонаучните методи, които се използват, изискванията, на които трябва да отговарят сравнителните образци – за сравнение на еднородни образци, съпоставими по индивидуалните си характеристики; надеждни – изпълнени в условията на непреднамереност, което гарантира наличието или отсъствието на тъждество.

Отделено е особено внимание на извършването на съдебно-почеркова експертиза, където са установени неумишлени или умишлени изменения на почерка. Докторантът по наше мнение съвсем уместно предлага в тази връзка да се проведат адекватни, изчерпателни почеркови изследвания (особено при употреба на стимулиращи или упойващи вещества) в специализирани клиники за лечение на алкохолизъм и наркотична зависимост, проследявайки промяната в почерка от момента на постъпване на детоксикацията и лечение до момента на пълното оздравяване. Отделено е полагаемото се внимание на подписа, разгледани са историческите аспекти на възникването и формирането на подписа, предложена е и методика на идентификация на подписа. Описана е и системата на идентификационните признаци (общи и индивидуални) на подписи, различна от тази на почерка.

В четвърти параграф – „Графометричната идентификация на почерк и подпис“ е разгледан графологичния метод, формулиран от д-р Е. Локар, според който общият принцип на графометричния анализ се насочва към четири основни математически измерими признака на почерка – размер, посока (направление), прекъсвания (почивки) и форма.

В пети параграф – „Автороведческа идентификация“ е разгледан въпросът за същността на автороведската експертиза, основана на система от научни знания за закономерностите на писмената реч, въз основа на което може да се установи личността на автора на текста на документа и индивидуалните навици, които се разпознават в признаците на писмата.

В дисертацията подробно е разгледан въпросът за същността на автороведческата експертиза, предметът и методите, които се прилагат при провеждане на идентификационното автороведческо изследване, изразяващи се в комплексно приложение на лингвистичен, психолингвистичен, вероятностно-статистически, системно-структурен, количествен и качествения методи.

Изхождайки от факта, че в криминалната литература липсва изследване по тази тема, която да отразява систематизация и характеристика на методите, които могат да бъдат приложени при експертното изследване с решаване на конкретните задачи, считаме тази разработка в дисертацията за принос в тази насока.

Шеста глава – „Идентификация на човек по външни признаци, глас, говор“.

В този раздел се разглежда идентификацията на човек по външните признаци, глас и говор, разгледана е подробно и тяхната характеристика и значение.

Изяснени са обекта, предмета и методите на фотопортретната експертиза, като е отделено специално внимание на криминалистическата хабитоскопия (учение за външните признаци на човек), на становищата на руски и български криминалисти в тази връзка.

Разгледани са подробно анатомичните, функционалните и съпътстващи признаци на човек предвид изискванията за съпоставимост, достоверност и добро качество, методиката на съдебно-портретната експертиза.

Отделено е специално внимание на идентификацията на човек по видеоизображение посредством използването на допълнителни методи по време на сравнителния етап на изследването с оглед резултатна идентификация. Това изследване е подкрепено със съответното анкетно проучване, от което са направени и съответните изводи.

Разработени са със съответната научна компетентност и въпросите, свързани с идентифициране на човек по череп и фотоснимка като самостоятелен метод на идентификация. Представен е и друг метод за установяване на самоличността на лице въз основа на рентгенова снимка, базирано на сравнителното разглеждане и оценяване на форми, контури и структури на костите.

Обърнато е внимание и на татуировката като особен белег за идентификацията на човек предвид големия интерес на криминалистиката в тази насока.

Основателно е разработен въпросът, свързан с обекта, предмета и методите на фоноскопната експертиза с оглед идентификацията на човек по неговия глас с оглед получаването на достоверна доказателствена информация.

Разгледани са и други възможности за идентификацията на човек по външни признаци предвид някои „нетрадиционни методи“, биометрични данни за идентификация на човек.

Предвид изложеното са направени и научно обосновани изводи въз основа на това голямо по обем изследване с изключителна научна стойност за правната литература и по-конкретно – за криминалистиката.

В заключение може да се изтъкне, че авторът на представения труд се е справил много добре с разработката на тази многозначима тема, посветена на криминалистическите методи на идентификацията на човек, значима както за правната материя като цяло, така и за криминалистиката по-конкретно.

Използвани са 266 литературни източници при написване на дисертацията, приложения, съдържащи: протокол за извършена трасологична експертиза, 2 анкетни карти и 2 аналитични справки. Направени са общо 215 бележки под линия.

Подобно такова монографично изследване се прави за първи път в българската криминалистика,; разгледани са всички начини относно развитието на технологиите и научни изследвания относно идентификацията на човека.

Дисертацията съдържа редица научни приноси, като например:

1/ Дисертационният труд представлява едно много актуално и задълбочено изследване на криминалистическите методи за идентификацията на човек.

2/ Изследването на свойствата на порите, тяхното отражение в следите от ръка и възможността за сравнителен анализ е новост в българската криминалистика.

3/ Новост е и използването на татуировката за криминалистическа идентификация на човек, както и препоръката за приобщаване на класификацията на различните видове татуировки към Наредбата за реда за извършване и снемане на полицейска регистрация.

Въпросите, които са поставени за изследване, са анализирани много обективно, задълбочено, с високо професионално умение и вещина. Затова тези изследвания на дисертанта са изключително полезни за теорията и практиката при разследване на престъпленията, поради което препоръчвам трудът да бъде издаден самостоятелно, като книга, с оглед нуждите на теорията и практиката.

Публикациите, свързани с темата на дисертацията са три:

1. „Някои нетрадиционни криминалистически методи за идентификация на човек“. Право и общество, 2021 г., кн. 40, с. 172-175.
2. Перспективи за криминалистическа идентификация на човек по цифрово видео изображение“. Сборник с доклади от XI

Национална конференция на докторантите в областта на правните науки, 2021 г.

3. Въпросът за използване на татуировката за криминалистическа идентификация на човек“. Ролята на съдебната практика за развитието на правото, 2021 г., кн. 39, с. 171-181.

В заключение и въз основа на изложеното считам, че настоящият труд представлява новост и има свой самостоятелен научен принос за развитието на криминалистичната наука. Ето защо изразявам своето категорично положително становище относно дисертационния труд на Първа Илиева Илиева на тема „Криминалистически методи за идентификация на човек“.

Представеният труд има всички необходими качества за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.6. Право (Криминалистика) към катедра „Правни науки“ на Юридически факултет при Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“.

01.02.2023 г.

Рецензент:

(проф. д-р Евгения Коцева-Владиминова)